

การเกิดเมืองในบริเวณชายฝั่งทะเล ของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ตั้งแต่ ศตวรรษที่ ๒ ก่อนคริสตกาล จนถึงคริสต์ศตวรรษที่ ๑๗

อิคุตะ ชิเกรุ** เขียน

ยงยุทธ ชูแว่น* แปลเรียบเรียง

บทความนี้จะพิจารณาถึงกระบวนการเกิดเมืองในบริเวณชายฝั่งทะเลของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ตั้งแต่ศตวรรษที่ ๒ ก่อนคริสตกาลจนถึงคริสต์ศตวรรษที่ ๑๗ โดยมองจากบทบาทของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ซึ่งสัมพันธ์กับการติดต่อค้าขายทางทะเลระหว่างจีนกับอินเดียผ่านดินแดนนี้โดยตรง แต่การที่จะเข้าใจถึงกระบวนการเกิดเมืองในบริเวณดังกล่าว ก่อนอื่นก็จำเป็นที่จะต้องกำหนดโครงสร้างยุคประวัติศาสตร์ของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เสียก่อน ทั้งนี้ก็เพื่อที่จะได้เข้าใจถึงลักษณะพิเศษต่างๆ ของแต่ละยุคไป

ดินแดนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ตั้งอยู่ระหว่างสองแหล่งอารยธรรมสำคัญและเก่าแก่ของโลกคือจีนและอินเดีย ด้วยเหตุนี้ พัฒนาการทางด้านวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้จึงได้รับอิทธิพลอย่างมากจากอารยธรรมทั้งสอง อิทธิพลดังกล่าวได้มีเรื่อยมาจนกระทั่งถึงต้นคริสต์ศตวรรษที่ ๑๗ อันเป็นช่วงที่ชาติตะวันตกได้เริ่มเข้ามามีอำนาจทางทะเลในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ต่อมา การเปลี่ยนแปลงในประวัติศาสตร์จีนและอินเดียสมัยต่างๆ ในช่วงดังกล่าวได้มีผลกระทบต่อประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ด้วยเหตุนี้จึง

จะต้องกล่าวถึงยุคประวัติศาสตร์ของชาติทั้งสองเป็นอันดับแรก อย่างไรก็ตามบทความนี้ก็จะไม่กล่าวถึงยุคประวัติศาสตร์โดยทั่ว ๆ ไปที่มีอยู่ในตำราเรียน แต่จะได้พิจารณาเฉพาะยุคสมัยแห่งการติดต่อค้าขายทางทะเลระหว่างชาติทั้งสองเท่านั้น ทั้งนี้เพราะผู้เขียนเชื่อว่าการเกิดเมืองในบริเวณชายฝั่งทะเลของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้สามารถเข้าใจได้จากพัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงทางด้านการค้าระหว่างจีนกับอินเดียดังกล่าว

การติดต่อค้าขายทางทะเลระหว่างชาติทั้งสองได้เริ่มขึ้นประมาณกลางศตวรรษที่ ๒

* อาจารย์ประจำภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

** Ikuta Shigaru, "Emergence of Cities in Maritime Southeast Asia From the Second Century B.C. to the Seventeenth Century" ใน *East Asian Cultural Studies* Volume XXVII March, 1988. pp. 1-11.

ก่อนคริสตกาลหรือก่อนหน้านั้นเล็กน้อย โดยจะเห็นได้ว่าช่วงก่อนหน้านี้นี้เมื่อจักรพรรดิฉินซีแห่งราชวงศ์ฉินได้เข้ายึดครองดินแดนบริเวณชายฝั่งทะเลทางตอนใต้รวมทั้งเวียดนามในปี ๒๑๔ ก่อนคริสตกาลนั้น ก็ยังไม่แน่ชัดว่าในช่วงเวลานี้ การติดต่อระหว่างจีนกับอินเดียได้เริ่มขึ้นแล้วหรือยัง แต่เป็นที่แน่ชัดว่าเมื่อจักรพรรดิอู่ตี้แห่งราชวงศ์ฮั่นยุคแรกเข้ายึดครองอาณาจักรหนาน เยว่ และได้ตั้งเขตการปกครองขึ้น ๗ แห่งในปี ๑๑๑ ก่อนคริสตกาลนั้น ปรากฏว่าการติดต่อค้าขายทางทะเลระหว่างจีนกับอินเดียไม่เพียงแต่ได้เริ่มต้นขึ้นแล้วเท่านั้น หากแต่ยังพัฒนาไปได้ด้วยดี โดยสามารถเห็นได้จากหลักฐานอันเป็นที่รู้จักกันดี คือ *"Book of Geography"* ซึ่งรวมอยู่ใน *History of the Han* หลักฐานนี้ได้บรรยายถึงการติดต่อทางทะเลระหว่างจีนกับอินเดีย ประกอบด้วยรายละเอียดของการเดินทางรายการสินค้า ชื่อบ้านเมืองต่างๆ ในระหว่างทาง รวมทั้งลักษณะการค้าและอุปสรรคต่างๆ

เมื่อได้พิจารณารายละเอียดในบันทึกดังกล่าวแล้ว ก็ทำให้สามารถเข้าใจได้ทันทีว่าสินค้าออกจากจีนในขณะนั้นคือทองคำและผ้าไหม ส่วนสินค้าจากอินเดียก็คืออัญมณี ของแปลกๆ และเครื่องแก้วต่างๆ นอกจากการหลังไหลของทองคำจากจีนไปยังอินเดียจะไปทางทะเลแล้ว ก็ยังส่งโดยทางบกผ่านเอเชียกลางอีกด้วย

เป็นที่รู้กันดีว่าในสมัยอาณาจักรเมารยะ (๓๑๗-๑๘๐ ก่อนคริสตกาล) อินเดียได้นำเข้าทองคำและเงินจากเอเชียตะวันตก สมัยดังกล่าวจึงได้มีการผลิตเหรียญทองคำขึ้นกันอย่างแพร่หลาย ซึ่งรวมทั้งมีการใช้เหรียญทองคำของกรีกและโรมันด้วย ส่วนอินเดียฝ่ายใต้ก็ต้องพึ่งพา

ทางด้านเศรษฐกิจจากทางฝ่ายเหนืออยู่มาก และสภาพการณ์นี้ก็ไม่ได้เปลี่ยนแปลงมากนัก แม้ภายหลังสมัยเมารยะ ด้วยเหตุนี้จึงอาจแน่ใจได้ว่าการผลิต "เงินตรา" ของอินเดียได้นั้นไม่เพียงพอที่จะใช้แลกเปลี่ยนทางการค้ากับฝ่ายเหนือ ดังนั้นชาวอินเดียฝ่ายใต้จึงได้ออกแสวงหาแหล่งทองคำในดินแดนในพื้นทะเลซึ่งก็คือบริเวณเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ความต้องการทองคำของอินเดียนี้ได้ล่องรู้ไปถึงจีน ซึ่งกำลังต้องการสินค้าแปลกๆ ของอินเดียอยู่เช่นเดียวกัน ด้วยเหตุนี้เองทองคำจากจีนจึงหลังไหลไปยังอินเดียโดยผ่านทางเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

การส่งออกทองคำจากจีนได้ดำเนินมาจนกระทั่งถึงประมาณปี ค.ศ.๔๕๐ ก็ได้มีการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่เกิดขึ้น คือเมื่อจีนต้องขาดแคลนทองคำลง มีเหตุการณ์สองอย่างที่สนับสนุนในเรื่องนี้คือในปี ค.ศ.๓๓๙ นายพลตันเหอจีแห่งราชวงศ์หลิวซังของจีน (ค.ศ.๒๒๐-๗๙) ได้ยกทัพมารุกรานอาณาจักรจัมปาและยึดได้ นายพลผู้นี้ได้ปล้นเอาทองคำจากจัมปาไปยังจีนเป็นจำนวนมาก ในขณะเดียวกัน การผลิตเหรียญทองคำในอินเดียก็หยุดซงกลงในประมาณปี ค.ศ.๔๕๐ ทำให้การใช้เหรียญทองคำลดลงจากข้อเท็จจริงของเหตุการณ์สองประการนี้จึงสามารถเข้าใจได้ว่า ทองคำสำรองในจีนได้หมดไปภายในช่วงต้นครึ่งแรกของคริสต์ศตวรรษที่ ๕ ดังนั้นการรุกรานจัมปาของนายพลตันเหอจีจึงมีจุดประสงค์เพื่อหาทองคำมาชดเชยที่ขาดแคลนซึ่งจีนเคยส่งออกเสมอมา และเมื่อการส่งทองคำไปยังอินเดียหยุดลงด้วยเหตุผลข้างต้น ทางอินเดียจึงไม่สามารถผลิตเหรียญทองคำได้อีกภายหลังปี ค.ศ.๔๕๐ ดังกล่าวแล้ว

ตั้งแต่ครั้งหลังของคริสต์ศตวรรษที่ ๕ จนถึงต้นคริสต์ศตวรรษที่ ๑๙ จีนได้นำเข้าพวกแร่มีค่าต่างๆ จากภายนอกตลอดมา จนกระทั่งในคริสต์ศตวรรษที่ ๑๙ ที่แร่เงินของจีนเริ่มไหลออกเพื่อแลกเปลี่ยนกับฝิ่น โดยสรุปการติดต่อค้าขายทางทะเลกับต่างชาติของจีนดังกล่าวอาจแบ่งออกได้เป็นสองช่วงใหญ่ๆ คือ ตั้งแต่ศตวรรษที่ ๒ ก่อนคริสตกาลถึงประมาณ ปี ค.ศ.๔๕๐ และจากประมาณ ปี ค.ศ.๔๕๐ ถึงต้นคริสต์ศตวรรษที่ ๑๙ ซึ่งเป็นช่วงที่จีนได้นำเข้าพวกแร่มีค่าต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งแร่เงิน ซึ่งกล่าวต่อไป การแบ่งเป็นสมัยดังกล่าวนี้สามารถนำไปประยุกต์เข้ากับประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้โดยทั่วไปได้ แต่ก่อนอื่นจะขอแบ่งในช่วงเวลาที่สองออกเป็นยุคย่อยๆ เพื่อที่จะได้เข้าใจชัดเจนยิ่งขึ้น

ในช่วงเวลาที่สอง (ค.ศ.๔๕๐ จนถึงต้นคริสต์ศตวรรษที่ ๑๙) อาจแบ่งออกเป็นยุคย่อยๆ ได้ดังนี้

ยุคย่อยที่ ๑ (ค.ศ.๔๕๐-๖๕๐) เป็นช่วงที่การค้าระหว่างจีนกับอินเดียตกต่ำลง ทั้งนี้ก็เพราะว่าทั้งสองขาดสินค้าหลักในการแลกเปลี่ยน

ยุคย่อยที่ ๒ (ค.ศ.๖๕๐-๘๐๐) ช่วงนี้เริ่มต้นขึ้นเมื่อเรือของพ่อค้าอาหรับและเปอร์เซียเริ่มเดินทางไปติดต่อกับจีน โดยนำเอาแร่เงินจากเหมืองในเปอร์เซียและบริเวณใกล้เคียงมาขาย การหลังไหลของแร่เงินไปยังจีนและอินเดียหมายถึงว่าการติดต่อค้าขายโดยตรงระหว่างจีนกับอินเดียโดยผ่านเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ได้ลดความสำคัญลง อินเดียรับแร่เงินจากเอเชียตะวันตกโดยแลกเปลี่ยนกับผ้าฝ้ายในขณะที่จีนมีผ้าไหมเป็นสินค้าแลกเปลี่ยนสำคัญ

ยุคย่อยที่ ๓ (ค.ศ.๘๐๐-๑๓๖๘) ช่วงนี้เริ่มต้นขึ้นเมื่อเรือของพ่อค้าชาวจีนได้เริ่มเดินทางมาเยือนดินแดนต่างๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และได้เดินทางต่อไปยังอินเดีย ดังนั้นเรือของพ่อค้าอาหรับและเปอร์เซียจึงไม่จำเป็นต้องเดินทางไปยังจีนอีกต่อไป เพราะพ่อค้าชาวเอเชียตะวันตกดังกล่าวสามารถรับสินค้าที่จำเป็นจากจีนได้ที่บริเวณเมืองท่าเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ แต่เมื่อแร่เงินในเปอร์เซียและดินแดนใกล้เคียงหมดไป จีนจึงเริ่มมองหาสินค้าชนิดอื่นมาแทน ซึ่งได้แก่พริกไทยจากอินเดียใต้และต่อมาก็ได้จากสุมาตราทางตอนเหนือ รวมทั้งได้เครื่องเทศจากโมลุกกะ สินค้าเหล่านี้กลายเป็นสินค้าสำคัญที่จีนต้องการ ในขณะที่เดียวกันเครื่องเคลือบก็ได้กลายเป็นสินค้าออกหลักของจีน

ยุคย่อยที่ ๔ (ค.ศ.๑๓๖๘-๑๕๕๑) ช่วงนี้เป็นระยะที่จีน "ปิด" ประเทศเป็นครั้งแรก ซึ่งเป็นนโยบายของราชวงศ์หมิง เพื่อทำการผูกขาดการค้ากับต่างชาติซึ่งมาในรูปของเครื่องบรรณาการจากคณะทูตของประเทศต่างๆ ดังนั้นการค้าของพ่อค้าเอกชนจึงถูกห้าม แต่ต่อมาการห้ามพ่อค้าดังกล่าวก็ทำได้ยากขึ้น ทางราชสำนักจีนจึงเปลี่ยนนโยบายอนุญาตให้พ่อค้าชาวจีนเดินทางไปค้าขายยังต่างประเทศได้อีกครั้ง ในขณะเดียวกันแร่เงินจากนิวกินีและญี่ปุ่นก็เริ่มหลั่งไหลมายังจีนและอินเดีย แต่ช่วงเวลานี้เป็นต้นไป การค้าทางทะเลของจีนก็ได้เข้าร่วมอยู่ในเศรษฐกิจที่เรียกว่าระบบโลกใหม่

ยุคย่อยที่ ๕ (ค.ศ.๑๕๕๐-๑๖๖๐) ช่วงนี้จีนเปิดประตูค้าขายกับทุกประเทศ ยกเว้นญี่ปุ่น ด้วยเหตุนี้การค้าระหว่างจีนกับญี่ปุ่นซึ่งมีกำไร

มากจึงตกอยู่ในมือของพ่อค้าชาวตะวันตกคือ โปรตุเกส ดัตช์ และอังกฤษ โดยใช้เมืองท่าต่างๆ ในบริเวณเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

นอกจากนี้ยังมียุคย่อยๆ อีก ๒ ช่วง คือ ระหว่าง ค.ศ.๑๖๖๑-๑๖๘๐ ซึ่งเป็นช่วงที่จีนปิดประเทศอีกครั้ง ทั้งนี้ก็เพื่อปราบปรามอิทธิพลของคอกซิงกา* (Koxinga) ในเกาะไต้หวัน และช่วงระหว่าง ค.ศ.๑๖๘๐-๑๘๒๐ ซึ่งเป็นยุคการค้าของกวางตุ้ง

การกำหนดยุคสมัยอย่างกว้างๆ เกี่ยวกับการติดต่อค้าขายทางทะเลระหว่างจีนกับอินเดียข้างต้นนี้ สามารถนำมาประยุกต์เข้ากับยุคสมัยของประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ได้ดังนี้

ในยุคแรก (ศตวรรษที่ ๒ ก่อนคริสตกาล ถึงปี ค.ศ. ๔๕๐) เราสามารถมองเห็นพัฒนาการของเมืองในดินแดนนี้จากการเข้ามาของพ่อค้าชาวอินเดีย ในช่วงนี้คำว่า “เมือง” จะใช้ในความหมายของ “การตั้งหลักแหล่งที่ซึ่งพลเมืองส่วนใหญ่ไม่ได้เกี่ยวข้องกับกรทำสิกรรมหรือวิถีการผลิตอื่นๆ”

จากข้อความใน “Book of Geography” ซึ่งรวมอยู่ใน **History of the Han** ได้กล่าวถึงเส้นทางเดินเรือสองสายระหว่างจีนกับอินเดีย เส้นทางแรกจากจีนสู่อินเดียโดยเลียบไปตามชายฝั่งอินโดจีนแล้วข้ามคาบสมุทรมลายู ณ ที่หนึ่งที่ใด จากนั้นก็เดินทางต่อไปยังดินแดนที่

เรียกว่า *คานจี* ประในอินเดียตอนใต้ เส้นทางสายที่สองเดินทางจากอินเดียตอนใต้ไปยังจีน เส้นทางสายนี้ไม่ได้ข้ามคาบสมุทรมลายู แต่จะมุ่งไปทางช่องแคบมะละกาแล้วเดินทางเลียบชายฝั่งอินโดจีนสู่เวียดนามของจีนต่อไป ในหลักฐานดังกล่าวได้เอ่ยชื่อสถานที่ต่างๆ ไว้หลายแห่งซึ่งยืนยันได้ว่า บริเวณคาบสมุทรมลายูเป็นสถานที่แห่งแรกที่ได้มีการสร้างเมืองขึ้นมาโดยเหตุผลทางกิจกรรมการค้าดังกล่าว “ประเทศ” ที่กล่าวอยู่ในหลักฐานข้างต้นจะต้องมีลักษณะที่เป็นรัฐ (City-state) อย่างแน่นอน เพราะในดินแดนเหล่านี้พ่อค้าชาวจีนได้หยุดแวะพักเพื่อหาเสบียงอาหารจากชาวพื้นเมืองที่พ่อค้าชาวจีนเรียกว่า “พวกป่าเถื่อน” ซึ่งขณะนั้นเป็นผู้ที่รู้จักดำเนินกิจกรรมทางการค้าแล้ว ดังนั้นเราจึงอาจสรุปได้ว่าในประมาณตอนกลางศตวรรษที่ ๒ ก่อนคริสตกาล บ้านเมืองต่างๆ ได้ปรากฏอยู่แล้วในบริเวณชายฝั่งทะเลของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

ในช่วงประมาณเวลาเดียวกันที่พ่อค้าชาวอินเดียได้เริ่มเดินทางมายังคาบสมุทรมลายูเพื่อเสาะหาทองคำซึ่งสามารถหาได้ในบริเวณคาบสมุทรหรือเกาะสุมาตราหรือหาซื้อมาจากจีน ชาวอินเดียเรียกคาบสมุทรมลายูว่า *สุวรรณทวีป* (เกาะทอง) หรือ *สุวรรณภูมิ* (ดินแดนทอง) ชาวอินเดียได้ตั้งหลักแหล่งลงที่บริเวณชายฝั่งตะวันตกของคาบสมุทร และต่อมาก็ได้ขยายไปยังฝั่งตะวันออก อย่างไรก็ตามชาวอินเดียดังกล่าวก็เป็นชนชั้นผู้ปกครองส่วนน้อยที่อยู่ท่าม

* คอกซิงกา (Koxinga) คือผู้นำคนสำคัญที่ทำการต่อต้านราชวงศ์ชิง โดยมีฐานอำนาจอยู่ในเกาะไต้หวัน (Formosa) และพยายามขยายเขตอิทธิพลของตนเข้าไปในบริเวณชายฝั่งทะเลของแผ่นดินใหญ่ ด้วยเหตุนี้จึงทำให้จักรพรรดิจีนต้องประกาศหยุดค้าขายกับต่างชาติ เพื่อเป็นการตัดเสบียงอาหารและกำลังคนของพวกคอกซิงกาที่มาทางทะเล และในที่สุดราชวงศ์ชิงก็สามารถยึดเกาะไต้หวันได้ใน ค.ศ.๑๖๘๓ - ผู้แปล

กลางพลเมืองท้องถิ่นส่วนใหญ่

ในขณะนั้นจำนวนประชากรในคาบสมุทรมลายูมีจำนวนน้อยซึ่งยังคงเป็นจริงอยู่ในปัจจุบัน ด้วยเหตุนี้เองผู้ปกครองซึ่งเป็นชาวอินเดียจึงจำเป็นที่จะมองหาแหล่งกำลังคนจากที่ไหนสักแห่งมาเป็นฐานกำลังของตน ในหนังสือ **History of the Liang** มีคำบรรยายไว้สั้น ๆ เกี่ยวกับเรื่องราวของอาณาจักรฟูนันว่า โคนทนต์ซึ่งได้รับคำบัญชาจากพระเจ้าให้มาปกครองฟูนันนั้น ได้เดินทางมาจากสถานที่แห่งหนึ่งซึ่งอยู่ทางทิศใต้ คือบริเวณคาบสมุทรมลายูนั่นเอง ผู้เขียนมีความเห็นว่าก่อนที่จะมีการก่อตั้งอาณาจักรฟูนันนั้น ผู้ปกครองจากรัฐต่างๆ ในบริเวณคาบสมุทรมลายูคงได้เดินทางมายังบริเวณนี้หลายครั้งหลายหนแล้ว ทั้งนี้ก็เพื่อมากวาดต้อนผู้คนเอาไปเป็นทาสดังกล่าว การก่อตั้งอาณาจักรฟูนันก็คือการตั้งฐานที่มั่นขึ้นมาสำหรับการเสาะหากำลังทาสและประกอบการค้าขาย โดยเฉพาะใช้เป็นศูนย์ติดต่อค้าขายกับจีนทั้งทางบกและทางทะเลผ่านทางจัมปา เมืองท่าที่ออกแก้วของฟูนันเกิดขึ้นในช่วงประมาณกลางคริสต์ศตวรรษที่ ๒ และมีบทบาทจนกระทั่งถึงกลางคริสต์ศตวรรษที่ ๗

การปรากฏของเมืองท่าที่ออกแก้วอาจสอดคล้องกับการรวมอินเดียฝ่ายเหนือโดยพระเจ้ากนิษกะ (ค.ศ. ๑๔๔-๑๗๓) ดังจะเห็นว่าเส้นทางการค้าโดยตรงจากอินเดียเริ่มต้นจากบริเวณที่ราบลุ่มตอนล่างของแม่น้ำคงคา แล้วข้ามคาบสมุทรมลายูผ่านเมืองท่าออกแก้วไปยังจีน การติดต่อค้าขายตามเส้นทางสายนี้มีผลทำให้อาณาจักรฟูนันรุ่งเรืองขึ้นมา โดยในช่วงเวลาหลังจากนั้นไม่นาน ฟูนันก็สามารถขยายอำนาจเข้าไป

ควบคุมรัฐเล็กรัฐน้อยในคาบสมุทรมลายูไว้ได้ การขยายอิทธิพลดังกล่าว นอกจากจะมีจุดมุ่งหมายในการควบคุมทางด้านการเมืองแล้ว ฟูนันยังต้องการสินค้าและกำลังคนจากดินแดนคาบสมุทรมลายูอีกด้วย

ในสมัยอาณาจักรคุปตะ (ค.ศ. ๓๒๐-๕๒๐) โครงสร้างพื้นฐานของอารยธรรมอินเดียได้พัฒนาขึ้นมาอย่างเด่นชัด วัฒนธรรมที่สำคัญโดดเด่นในสมัยนี้ได้แก่ ลัทธิบูชาพระศิวะ และการมีอำนาจสูงสุดของวรรณะพราหมณ์เหนือชนชั้นอื่น ๆ วัฒนธรรมคุปตะดังกล่าวได้แพร่มายังเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งก่อให้เกิดความมั่นคงแก่สถาบันพระมหากษัตริย์และช่วยสร้างระเบียบแบบแผนทางการปกครองขึ้นในรัฐต่าง ๆ แถบนี้ กล่าวได้ว่าวัฒนธรรมของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ได้พัฒนาขึ้นมาก็โดยอาศัยพื้นฐานจากอารยธรรมอินเดียนี้ ตัวอย่างรัฐยุคแรกที่ได้รับอิทธิพลของอารยธรรมดังกล่าวได้แก่ ฟูนัน และจัมปา

นับตั้งแต่เริ่มต้นยุคย่อยที่ ๑ (ค.ศ. ๕๕๐-๖๕๐) ได้มีคณะทูตบรรณาการจากรัฐต่าง ๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เดินทางไปยังจีนเพิ่มขึ้นเป็นอันมาก ด้วยเหตุนี้ข้อมูลรายละเอียดต่าง ๆ เกี่ยวกับรัฐดังกล่าวจึงได้รับการบันทึกไว้ตั้งนั้นตั้งแต่ช่วงเวลานี้เป็นต้นไป เรื่องราวของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้จึงปรากฏให้เห็นได้ชัดเจนพอสมควรโดยอาศัยหลักฐานของจีน การเพิ่มขึ้นของคณะทูตบรรณาการไปยังจีนนั้น ดูเหมือนจะมีเหตุผลมาจากความตกต่ำทางเศรษฐกิจของอินเดีย โดยจะเห็นได้ว่าอินเดียต้องหยุดผลิตเหรียญทองคำลงภายในปี ค.ศ. ๕๕๐ ดังกล่าวแล้วข้างต้น ในขณะที่เดียวกันเราก็ยังไม่รู้แน่ชัด

ว่าสินค้าหัตถกรรมต่าง ๆ ที่ส่งมายังเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ได้หยุดซังกไปหรือไม่ หรือยังคงมีการส่งทองคำในท้องถิ่นต่าง ๆ ไปยังจีนเพื่อแลกเปลี่ยนกับผ้าไหมและสินค้าอื่น ๆ อยู่ต่อไป

ในยุคย่อยดังกล่าวนี้เราพบหลักฐานที่เก่าแก่ที่สุดเกี่ยวกับคาบสมุทรลพบุรีก็คือ **History of the Liang** หลักฐานนี้ได้บรรยายถึงประเทศที่ชื่อตุนซุนซึ่งตั้งอยู่เป็นระยะทางไกลกว่า ๓,๐๐๐ ลี้ทางใต้ของฟูนัน นอกจากนี้ก็ยังมีรายละเอียดเกี่ยวกับสถานที่ตั้ง กษัตริย์ และการค้า จากในประเด็นหลังนี้ทำให้เราทราบว่าตุนซุนเป็นศูนย์กลางการค้าระหว่างจีนกับอินเดีย สินค้าจากตะวันออกและตะวันตกได้มาแลกเปลี่ยนกันที่นี่ และจากหลักฐานชิ้นนี้เช่นเดียวกันก็ทำให้เราทราบอีกด้วยว่าในขณะนั้น การค้าทองคำได้สิ้นสุดลงแล้ว

เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในยุคย่อยที่ ๒ (ค.ศ. ๖๕๐-๘๐๐) เริ่มต้นขึ้นด้วยการปรากฏตัวของศรีวิชัยที่ปาเล็มบังในฐานะที่เป็นศูนย์กลางการค้าสำหรับพ่อค้าจากอาหรับและเปอร์เซียเพื่อต่อไปยังจีน ก่อนหน้านั้นหรืออย่างน้อยที่สุดก็ตั้งแต่ต้นคริสต์ศตวรรษที่ ๕ เป็นต้นมา เรือสินค้าจากเอเชียตะวันตกเหล่านี้เดินทางมายังเอเชียตะวันออกเฉียงใต้แล้ว โดยแวะที่ชายฝั่งบริเวณคาบสมุทรลพบุรี สุมาตราและชวา ในต้นคริสต์ศตวรรษที่ ๗ การเดินทางมายังดินแดนนี้ของพ่อค้าดังกล่าวก็มีความหมายต่างออกไป กล่าวคือพวกเขาได้นำเอาแร่เงินจากเปอร์เซียและดินแดนใกล้เคียงเข้ามาเพื่อแลกเปลี่ยนกับสินค้าต่าง ๆ ของจีนตามเมืองท่าศูนย์กลางการค้าหลายแห่งในบริเวณเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ สินค้าจีนเหล่านี้นำเข้ามาโดยพ่อค้าชาวพื้นเมือง

แต่เมื่อมาถึงประมาณปี ค.ศ. ๖๕๐ เรือสินค้าจากเอเชียตะวันตกเหล่านี้ก็เริ่มเดินทางไปยังจีนโดยตรง จึงเป็นไปได้ว่าพ่อค้าเหล่านี้ได้ใช้เมืองท่าที่ศรีวิชัยเพื่อรอคอยลมมรสุมในการเดินทางต่อไป นับได้ว่าเป็นจุดเริ่มต้นเส้นทางการค้าสายตรงระหว่างจีนกับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งทำให้เส้นทางการค้าเลียบชายฝั่งเดิมแล้วข้ามคาบสมุทรลพบุรีโดยทางหักกลายเป็นเส้นทางการค้าที่มีความสำคัญรองลงมา อย่างไรก็ตามก็เป็นที่น่าสังเกตว่าเมืองท่าที่ออกแก้วของฟูนันก็ได้เริ่มเสื่อมลงไปในช่วงกลางคริสต์ศตวรรษที่ ๗ นี้ด้วย ซึ่งอาจเข้าใจได้ว่าเป็นผลกระทบจากการเปิดเส้นทางการค้าสายตรงจากจีนสู่ศรีวิชัยนั่นเอง

ตามหลักฐานบันทึกของหลวงจีนอีซิงทำให้ให้นักประวัติศาสตร์ทราบว่ามีการมีพระภิกษุชาวจีนจำนวนมากอาศัยอยู่ที่ศรีวิชัย ซึ่งมีทั้งที่อาศัยอยู่ชั่วคราวเพื่อศึกษาธรรมะ หรือไม่ก็อยู่รอคอยลมมรสุมเพื่อเดินทางต่อไปยังอินเดีย เข้าใจว่าต้องมีพระภิกษุชาวอินเดียและชาวพื้นเมืองอยู่ที่ศรีวิชัยจำนวนหนึ่งด้วย มีหลักฐานทางด้านโบราณคดีหลงเหลืออยู่ที่ปาเล็มบังปัจจุบันน้อยมาก แต่ก็เป็นที่น่าอนเหลือเกินว่าศรีวิชัยเป็นเมืองท่าที่ใหญ่ที่สุดในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ขณะนั้น

เรือสินค้าที่เดินทางระหว่างอินเดียและจีนโดยผ่านเมืองท่าศรีวิชัยนี้เป็นของชาวอาหรับและเปอร์เซีย ครั้นตั้งแต่ราวปี ค.ศ. ๘๐๐ เรือของจีนก็เริ่มเดินทางมายังเอเชียตะวันออกเฉียงใต้โดยตรง บางทีเรือของชาวจีนนี้อาจสร้างเลียนแบบเรือของชาวเอเชียตะวันตกดังกล่าวก็ได้ เรือสินค้าของจีนจะมาจอดแวะที่เมืองท่าศรีวิชัยเป็นหลัก ด้วยเหตุนี้บรรดาพ่อค้าชาวอาหรับ

และเปอร์เซียจึงไม่ต้องเดินทางไปยังจีนอีกต่อไป เพราะพ่อค้าดังกล่าวสามารถรับเอาสินค้าจำนวนมากได้จากเรือสินค้าของจีนที่เดินทางมายังศรีวิชัยเป็นประจำ หลักฐานของชาวอาหรับกล่าวถึงศรีวิชัยว่าเป็นเมืองที่มั่งคั่งและอุดมไปด้วยทองคำ ซึ่งมีแหล่งผลิตอยู่ในเขตมณฑลกาเบาทางตอนใต้ของเกาะสุมาตรา แร่ทองคำนั้นเป็นที่ต้องการของชาวจีนและอินเดีย ทองคำจึงเป็นสินค้าที่ทำรายได้ให้กับศรีวิชัยได้มาก ในระยะช่วงต้นของคริสต์ศตวรรษที่ ๑๓ ศูนย์กลางของศรีวิชัยได้ย้ายมาอยู่ที่จัมบี การที่ศูนย์กลางของอาณาจักรย้ายมาอยู่ที่นี้คงจะเป็นเพราะว่าเมืองนี้อยู่ใกล้กับมณฑลกาเบามากกว่าเมืองหลวงเก่านั่นเอง

สำหรับในยุคลย่อยที่ ๓ (ค.ศ. ๙๐๐-๑๓๖๘) เป็นช่วงเวลาที่ชาวจีนได้อพยพมาอาศัยอยู่ทั่วไปทั้งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ พวกเขาได้เข้ามาตั้งหลักแหล่งอยู่ตามเมืองท่าต่างๆ ที่มีมาแต่เดิมหรือไม่ก็สร้างชุมชนแห่งใหม่ขึ้นมา ดังเช่นศรีวิชัยนั้นนับว่าเป็นแหล่งชุมชนชาวจีนที่มีความสำคัญมาจนถึงประมาณปี ค.ศ. ๑๔๒๐ ส่วนเมืองท่าใหม่ ๆ ก็ได้แก่เมืองโจตันในขวาตะวันออกเฉียงใต้ อย่างไรก็ดีตามเมื่อราชวงศ์หมิงสามารถปราบปรามพวกมองโกลได้และปกครองประเทศจีนสืบต่อมา ทางราชสำนักก็ได้ปิดประเทศไม่ค้าขายกับชาวต่างชาติ ทั้งนี้ก็เพราะว่าจักรพรรดิต้องการที่จะผูกขาดการค้าเสียเองซึ่งจะมาในรูปแบบของคณะทูตบรรณาการจากรัฐต่าง ๆ นโยบายดังกล่าวนี้ นับว่าสร้างความเสียหายให้กับชาวจีนโพ้นทะเลในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เป็นอย่างมาก เพราะการค้าเอกชนกับจีนแผ่นดินใหญ่ต้องหยุดชะงักลง ชาวจีนดังกล่าวจึงพยายามปรับตัวเข้าไปอยู่ในระบบราชการของรัฐต่าง ๆ

ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เพื่อจะได้ทำการค้าขายต่อไป ทั้งนี้ก็โดยดำเนินผ่านทางคณะทูตบรรณาการดังกล่าว เพราะจักรพรรดิจีนจะยอมรับคณะทูตและพ่อค้าที่มาจากองค์กษัตริย์ที่ถูกต้องตามกฎหมายเท่านั้น นโยบายขององค์จักรพรรดิจีนนี้นับว่ามีความสำคัญต่อผู้ปกครองของรัฐต่าง ๆ ในบริเวณเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เป็นอันมาก เพราะผู้นำดังกล่าวสามารถสร้างความมั่นคงทางการเมืองของตนขึ้นมาโดยอาศัยการรับรองจากจักรพรรดิจีน ประโยชน์ที่สามารถเห็นได้อย่างแรกก็คือการที่ผู้ปกครองของรัฐในแถบนี้มีสิทธิทำการผูกขาดกำไรจากการค้ากับจีนซึ่งในที่สุดก็ช่วยสร้างความเป็นปึกแผ่นของอำนาจขึ้นในราชอาณาจักรดังที่จะเห็นได้ในกรณีของอยุธยาและมะละกาเป็นต้น

ต ่อไปนี้จะได้กล่าวถึงกระบวนการก่อตัวของเมืองบริเวณชายฝั่งทะเลในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ อย่างไรก็ตามก็เป็นการยากที่จะหาหลักฐานที่ให้รายละเอียดเกี่ยวกับเรื่องนี้ในยุคแรกสุดไว้ได้โดยตรง แต่ก็มีหลักฐานแวดล้อมที่อาจนำมาเทียบเคียงได้ นั่นคือข้อความใน **History of the Liang** ที่กล่าวถึงกระบวนการนี้ในเกาะลังกาไว้อย่างน่าสนใจ จากข้อความในหลักฐานดังกล่าวสามารถนำมาเทียบเคียงกับบริเวณเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ได้คือ แต่เดิมนั้นพลเมืองในดินแดนนี้และบริเวณใกล้เคียงมีผู้อยู่อาศัยอยู่มากแต่บริเวณดังกล่าวมีทรัพยากรมีค่าอันเป็นที่ต้องการของบรรดาพ่อค้าทั่วไป สำหรับชนพื้นเมืองเดิมอาศัยอยู่บริเวณแผ่นดินตอนใน ครั้นเมื่อเรือของพ่อค้าเดินทางผ่านมา ชาวพื้นเมืองก็ได้นำสินค้าของตนออกมาแลกเปลี่ยน และทำให้

พ่อค้าชาวต่างชาติเข้าไปติดต่อค้าขายมากขึ้น ในที่สุดพวกพ่อค้าต่างชาติดังกล่าวก็ได้ตั้งหลักแหล่งลงที่นั่น และต่อมาก็ได้กลายเป็นชุมชนเมืองท่าที่มีความสำคัญขึ้นมา อย่างไรก็ตามการเกิดเมืองในลักษณะดังกล่าวก็อาจมีสาเหตุมาจากการที่ชาวพื้นเมืองบังคับให้พ่อค้าชาติต่าง ๆ เข้าไปค้าขายกับตนก็ได้ ดังที่เราจะเห็นได้จากคำบันทึกของหลวงจีนฮือซิงระหว่างที่ท่านเดินทางไปยังอินเดียว่า “จากเคดาห์มุ่งไปทางเหนือประมาณ ๗ วัน หรือมากกว่านั้น ก็จะถึงประเทศของคนเปลือย เมื่อพวกเขามองเห็นเรือสินค้าพวกเขา ก็จะรีบลงเรือเล็กมุ่งตรงเข้ามา ในเรือของพวกเขา มีทั้งมะพร้าว กัลฉวย หวาย และไม้ไผ่ นำเอามาแลกเปลี่ยนกับเหล็กซึ่งพวกเขาต้องการมาก แต่ถ้าพวกเขาไม่ได้รับตอบสนองในการค้า พวกเขา ก็จะยิงด้วยลูกดอกอาบยาพิษ ซึ่งถ้าใครโดนเข้าแล้วก็ไม่มีทางรอดชีวิต” หลักฐานนี้ทำให้ทราบว่าชาวเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในขณะนั้นไม่ต้องการสินค้าพวกผ้าไหมหรือทองคำ แต่จะต้องการสินค้าจำพวกที่ไม่ฟุ่มเฟือยเพื่อใช้ในชีวิตประจำวัน อันได้แก่ เหล็ก เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม เราไม่อาจหาหลักฐานในส่วนรายละเอียดที่เกี่ยวกับการก่อตั้งของศรีวิชัยได้ แต่มีข้อมูลของมาร์โคโปลโลที่ น่าสนใจ เขาได้บันทึกไว้ตอนที่ข้ามช่องแคบมะละกาในปี ค.ศ. ๑๒๙๒ ระหว่างการเดินทางจากจีนไปยังเปอร์เซีย มาร์โคโปลโลได้แวะพักในอาณาจักรหนึ่งบนเกาะสุมาตราทางตอนเหนือเป็นเวลา ๕ เดือน เพื่อรอคอยลมมรสุม พวกเขาได้ตั้งค่ายอยู่ตรงบริเวณชายฝั่ง และจัดการสร้างเครื่องป้องกันภัยต่าง ๆ ขึ้น คือมีการขุดคูขนาดใหญ่ล้อมค่ายเอาไว้ จากนั้นก็สร้างป้อมไม้ขึ้น ๕ ป้อมบนคันดินเพื่อ

เป็นที่อยู่ พวกเขาสามารถหาไม้ซุงมาได้จากชาวพื้นเมืองโดยการแลกเปลี่ยนกับอาหารและสิ่งจำเป็นอื่น ๆ

จากหลักฐานของมาร์โคโปลโลดังกล่าวนี้ จะเห็นได้ว่าได้มีการติดต่อกันระหว่างนักเดินทางที่อยู่อาศัยพักกับชาวพื้นเมืองของอาณาจักรในเกาะสุมาตราแห่งนี้ อย่างไรก็ตามการตั้งค่ายพักในลักษณะเช่นนี้ก็กระทำขึ้นใกล้ ๆ กับอาณาจักรซึ่งมีมาแต่เดิม แต่ในหลักฐานที่กล่าวเกี่ยวกับเกาะลังกาซังตันซึ่งสามารถนำมาเทียบเคียงกับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ได้นั้น กล่าวได้ว่าการเกิดเมืองในลักษณะเช่นนั้น เริ่มจากการที่พ่อค้าหรือนักเดินทางได้สร้างค่ายพักแรมขึ้นมาก่อน แล้วก็ติดต่อเชิญชวนให้คนพื้นเมืองซึ่งอยู่ลึกเข้าไปในแผ่นดินออกมาค้าขายด้วย

ลักษณะการสร้างค่ายพักที่ประกอบด้วยคูป้อมแข็งแรงเช่นนี้ ดูเหมือนจะเป็นธรรมเนียมที่นิยมปฏิบัติกันต่อมาในบริเวณช่องแคบมะละกา ดังจะเห็นได้จากในบันทึกของหมา ฮวน สมัยต่อมาว่า เมื่อเรือสินค้าของพวกเขาเดินทางมาถึงมะละกา พวกเขาจะถูกเรือจะจัดการสร้างรั้วไม้ล้อมค่ายพักเอาไว้ รั้วชั้นนอกนี้จะมี ๔ ประตูและหอคอย ในระหว่างกลางคืนจะมียามคอยระวังภัย ภายในรั้วนั้นจะมีการสร้างรั้วอีกชั้นหนึ่งเหมือนกับประสาทเล็ก ๆ ซึ่งเป็นที่ตั้งของคลังสินค้า เก็บรักษาทรัพย์สินและเสบียงต่าง ๆ ไว้ภายใน

จากหลักฐานที่กล่าวมาข้างต้นแสดงให้เห็นว่าปัจจัยพื้นฐานสำคัญที่ทำให้เกิดเมืองท่าขึ้นในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้นั้นก็คือ อาณาจักรของคนท้องถิ่นกับการตั้งป้อมค่ายขึ้นของพ่อค้าและนักเดินทาง การเริ่มต้นตั้งค่ายพัก

แรมนี้้อาจกลายเป็นสถานที่ที่สุวรรได้ถ้ามีเรือเดินทางผ่านไปมาอยู่เป็นประจำ เพราะนักเดินทางบางคนอาจเข้ามาพักอาศัยอยู่เป็นเวลานาน ๆ และในที่สุดพวกเขา ก็จะตั้งหลักแหล่งลง ต่อมาได้แต่งงานกับชาวพื้นเมือง เกิดการผสมผสานระหว่างสังคมที่อยู่ในค่ายพักกับสังคมของชาวพื้นเมืองข้างนอกจนกลายเป็นสังคมใหม่ขึ้นมาได้

การก่อรูปของเมืองในบริเวณชายฝั่งทะเลของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ก็อีกแบบหนึ่งนั่น มีพื้นฐานมาจากการบังคับให้พ่อค้าเข้ามาค้าขายด้วยดังก้าวที่กล่าวไว้ข้างแล้วในหลักฐานของอิซิงวิธีการเช่นนี้ดูเหมือนจะแพร่หลายมาก ดังเช่นยังปรากฏอยู่ในบันทึกของ เจ้า หลู่ฉี ซึ่งกล่าวถึงศรีวิชัยที่จับมีว่า ได้มีการบังคับเรือของชาวต่างชาติให้เข้าไปค้าขายด้วย จึงทำให้เมืองท่าแห่งนี้คึกคักไปด้วยเรือสินค้าของนานาชาติ

จากที่ได้กล่าวมาทั้งหมด อาจสรุปได้ว่าการเกิดเมืองในบริเวณชายฝั่งทะเลของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เกิดจากกิจกรรมทางการค้าขายมากกว่าการที่มีพื้นฐานมาจากชุมชนการเกษตรหรืออุตสาหกรรมอื่น ๆ เมืองเหล่านี้โดยทั่วไปแล้วก็ต้องพึ่งพาอาหารจากภายนอก และไม่จำเป็นว่าจะต้องมีแหล่งผลิตอยู่ในพื้นที่ใกล้ ๆ นั้น แต่เสบียงอาหารอาจได้มาจากการค้าทางไกล เพราะบทบาทหลักของเมืองท่าดังกล่าวนี้ก็คือการเป็นศูนย์กลางการค้าอยู่แล้ว

แต่ในช่วงยุคย่อยที่ ๔ และเกือบตลอดทั้งยุคย่อยที่ ๕ (ค.ศ. ๑๕๕๐-๑๖๖๑) ก็ได้เกิดเมืองขึ้นมาอีกรูปแบบหนึ่ง เช่นกรณีของอยุธยาซึ่งก่อตั้งขึ้นในปี ค.ศ. ๑๓๕๑ ในฐานะเมืองหลวงของอาณาจักรสยาม เมืองนี้มีลักษณะเป็นเมืองท่าเช่นเดียวกัน โดยมีข้าวและของป่าเป็นสินค้า

ส่งออกสำคัญ ข้อแตกต่างระหว่างอยุธยากับเมืองท่าต่าง ๆ ในช่วงก่อนหน้านั้นก็คืออยุธยาเป็นเมืองท่าที่มีการส่งออกผลผลิตพื้นเมือง ในขณะที่เมืองท่าก่อนหน้านั้นมีบทบาทเป็นเพียงศูนย์กลางการค้า อยุธยาจึงคล้ายกับเมืองท่าของมณฑลพม่าในบริเวณชวาตะวันออกซึ่งมีข้าวเป็นสินค้าออกเช่นเดียวกัน

แต่บทบาทของอยุธยาในฐานะเมืองท่าค้าขายระยะแรกถูกบดบังโดยมะละกา ทั้งนี้ก็เพราะว่านักเดินทางชาวตะวันตกเช่น โทมัส พิเรส ได้บรรยายถึงกิจกรรมทางการค้าในมะละกาไว้อย่างละเอียด ในขณะที่อยุธยาไม่มีหลักฐานในลักษณะดังกล่าว อย่างไรก็ตามเมื่อได้วิเคราะห์จากหลักฐานที่มีไม่มากนักและกระจัดกระจายนั้นก็อาจเข้าใจได้ว่า อยุธยาเป็นเมืองท่าค้าขายที่ใหญ่ที่สุดในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ระหว่างช่วงยุคย่อยที่ ๔-๕ นี้ (ค.ศ. ๑๓๖๘-๑๖๖๑) ดังนั้นจึงควรทบทวนบทบาทของอยุธยาในฐานะเมืองท่าการค้ากันเสียใหม่

ข้าวไม่ใช่ผลิตผลทางการเกษตรกรรมเพียงอย่างเดียวในบริเวณเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ แต่ยังมีพืชสินค้าที่สำคัญอื่น ๆ ซึ่งได้แก่ พริกไทย การนำเอาพืชเศรษฐกิจชนิดนี้เข้ามาปลูกอาจมีมาแล้วตั้งแต่ปลายคริสต์ศตวรรษที่ ๑๓ โดยตอนนั้นได้ปลูกอยู่ทางตอนเหนือของเกาะสุมาตรา ดังจะเห็นได้ว่าขณะที่มาร์โคโปโลมาพักอยู่ที่นั่นในปี ค.ศ. ๑๒๙๒ สุมาตราทางตอนเหนือได้เป็นผู้ส่งออกพริกไทยรายแรกของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และต่อมาการปลูกพืชชนิดนี้ก็ได้กระจายไปทั่วทั้งเขตชวาตะวันตก

ในสุมาตราทางตอนเหนือ อาจะห์กลายเป็นผู้ส่งออกพริกไทยที่สำคัญตั้งแต่ต้นคริสต์

ศตวรรษที่ ๑๖ ทั้งนี้ก็เนื่องจากว่าเมื่อโปรตุเกสยึดมะละกาได้ในปี ค.ศ. ๑๕๑๑ แล้วแต่ไม่สามารถบริหารกิจกรรมทางการค้าให้ดำเนินไปด้วยดี ด้วยเหตุนี้เองบทบาททางด้านการค้าของมะละกาจึงถูกแทนที่โดยลิงกา (Riau-Lingga) ของอาณาจักรยะโฮร์และเมืองท่าที่อาเจะห์ อาเจะห์สามารถรวบรวมพริกไทยได้จากดินแดนบริเวณฝั่งตะวันตกของเกาะสุมาตราอันเป็นเขตอิทธิพลของตน ขณะเดียวกันอาเจะห์ก็สามารถผลิตข้าวได้ด้วย เหตุนี้เองศูนย์กลางการค้าแห่งนี้จึงมีความมั่งคั่งขึ้นและกลายเป็นอาณาจักรที่เป็นปึกแผ่นเทียบเท่าอยุธยาในขณะนั้น

เมืองที่สามารถผลิตพริกไทยเป็นสินค้าออกที่สำคัญรองลงมาก็คือบันตัมในชวา เมืองท่าแห่งนี้เป็นที่รู้จักกันมาตั้งแต่ต้นคริสต์ศตวรรษที่ ๑๖ ว่าเคยมีความสำคัญมาก่อนแล้ว ครั้นพอมาถึงประมาณปี ค.ศ. ๑๕๒๐ พวกมุสลิมจากชวากลางซึ่งนำโดย สุันัน กุนุง จาติ ก็สามารถยึดเมืองท่าแห่งนี้ได้ บันตัมมีความสำคัญขึ้นมามากในช่วงยุคย่อยที่ ๕ ทั้งนี้ก็เพราะว่าเป็นช่วงที่จักรพรรดิจีนเปิดประเทศทำการค้ากับต่างชาติ พ่อค้าชาวจีนจึงมุ่งมายังเมืองท่าแห่งนี้เพื่อซื้อพริกไทย ด้วยเหตุนี้บันตัมจึงเป็นศูนย์กลางการค้าที่เติบโตขึ้นอย่างรวดเร็วในขณะนั้น

อยุธยา อาเจะห์ และบันตัม ล้วนเป็นเมืองหลวงของอาณาจักรที่มีอำนาจมากทั้งสิ้น ดังจะเห็นได้ว่าต่างก็ยกกองทัพไปรุกรานเพื่อนบ้านอยู่เสมอ กษัตริย์ของอาณาจักรเหล่านี้ยังเป็นองค์อุปถัมภ์และเผยแพร่ศาสนา ทำให้ศิลปะและวัฒนธรรมรุ่งเรืองเป็นอันมาก การค้ากับต่างประเทศนอกจากจะทำให้เกิดความรุ่งเรืองในด้านดังกล่าวแล้วยังเป็นที่มาของอำนาจทั้ง

ในด้านอาวุธยุทธภัณฑ์และกำลังคน นอกจากนี้ก็ยังช่วยให้เกิดการติดต่อกับศูนย์กลางทางด้านศาสนาในภูมิภาคอื่น ๆ ตลอดจนยุคดังกล่าวอีกด้วย

เมืองหลวงของอาณาจักรเหล่านี้มีลักษณะหลายประการที่ไม่เหมือนกับศูนย์กลางการค้าที่มะละกา คือเมืองดังกล่าวจะล้อมรอบด้วยกำแพงภายในกำแพงเมืองจะเป็นที่อยู่อาศัยของชาวพื้นเมืองรวมทั้งองค์กษัตริย์ของพวกเขาด้วย ส่วนชาวต่างชาตินั้นจะอาศัยอยู่นอกกำแพงเมืองโดยรอบพระนคร แต่ในกรณีของมะละกาหรือปาไซ (Samudra-Pasai) ชาวต่างชาติจะอาศัยอยู่ภายในเขตคูเมืองขณะที่คนท้องถิ่นอาศัยอยู่ภายนอก อย่างไรก็ตามทั้งอาเจะห์ อยุธยาและบันตัมต่างก็สร้างขึ้นโดยคนที่เดินทางมาจากภายนอก แม้ว่าจะไม่ได้มาโดยทางทะเลก็ตาม เมื่อพ่อค้าชาวต่างชาติเดินทางเข้ามาในภายหลังพวกเขาจึงต้องพักอาศัยอยู่นอกกำแพงเมืองดังกล่าว

อาจสรุปได้ว่า เมืองท่าชายฝั่งทะเลของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เกือบทั้งหมดสร้างขึ้นโดยบุคคลที่เดินทางมาจากภายนอก กลุ่มคนดังกล่าวเข้ามาโดยมีจุดมุ่งหมายที่แตกต่างกันไป บางกลุ่มอาจเพียงมารอคอยลมมรสุมก่อนที่จะเดินทางต่อไป บางพวกมาเพื่อหาสินค้าพื้นเมืองเมืองที่พวกเขาสร้างขึ้นมานี้มีพลเมืองอยู่ ๒ ประเภท คือคนพื้นเมืองและคนต่างถิ่น ในเมืองที่มีลักษณะเป็นศูนย์กลางการค้าเช่นมะละกานั้นคน ๒ ประเภทดังกล่าวสามารถผสมผสานกันได้ง่าย ในขณะที่เมืองท่าซึ่งมีบทบาทเป็นผู้ส่งออกสินค้าพื้นเมืองเป็นหลัก การผสมผสานระหว่างคน ๒ ประเภทนี้ทำได้ยากกว่า

ในประเด็นท้ายสุดนี้จะพิจารณาถึงลักษณะเมืองท่ามะละกาของโปรตุเกสและปัตตาเวียของดัตช์ในขอบเขตความหมายของเมืองท่าชายฝั่งทะเลเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ มะละกาของโปรตุเกสนั้นตั้งอยู่ตรงที่เดิมที่เคยเป็นเมืองหลวงของอาณาจักรแห่งนี้ แต่ครั้งโปรตุเกสเข้ามายึดครองก็ทำให้ลักษณะของเมืองแตกต่างออกไปจากเดิม มะละกายังคงเป็นศูนย์กลางการค้าอยู่ต่อไป แต่มะละกาเดิมนั้นมีบทบาททั้งในการค้าทางไกลและการค้าในท้องถิ่น ครั้นตกอยู่ภายใต้การยึดครองของโปรตุเกส มะละกาเปลี่ยนไปเป็นเมืองท่าที่ใช้เป็นจุดแวะพักของโปรตุเกสระหว่างเมืองกัวไปยังมาเก๊าและญี่ปุ่น หรือไปยังหมู่เกาะโมลุกกะเท่านั้น เหตุที่เป็นเช่นนั้นก็เพราะว่าโปรตุเกสไม่มีประสิทธิภาพในการปกครองบรรดาพ่อค้าทั้งชาวพื้นเมืองและชาวต่างชาติที่อาศัยอยู่ในมะละกานั้นเอง บทบาทการค้าทางไกลของมะละกาได้ถูกแทนที่โดยอาเจะห์และสิงคโปร์แล้ว ส่วนปัตตาเวียของดัตช์นั้นตั้งอยู่ในบริเวณที่มีลักษณะพิเศษเช่นกัน คือตั้งอยู่ใกล้กับบันตัมที่ซึ่งเป็นศูนย์กลางการค้าพริกไทยสำคัญ แต่ปัตตาเวียไม่ได้อยู่ในจุดที่สามารถควบคุมการส่งออกพริกไทยที่นั่นได้ ตามจริงแล้วดัตช์ก็เคยมาตั้งสถานีการค้าที่บันตัมแต่ก็ถูกขับไล่ออกไป ดัตช์จึงมุ่งมายังจาร์ต้าและตั้งเมืองใหม่ขึ้นมาซึ่งชื่อว่าปัตตาเวียดังกล่าว ทั้งมะละกาของโปรตุเกสและปัตตาเวียของดัตช์มีบ่อนปราการที่เป็นแบบตะวันตก ซึ่งชาวยุโรปสามารถเข้าไปหลบซ่อนอยู่ข้างในได้เมื่อยามเกิดสงคราม นอก

จากนี้ก็ยังมีบริเวณรอบเมืองที่ทั้งชาวยุโรปและชาวเอเชียชาติต่างๆ รวมทั้งคนพื้นเมืองอาศัยอยู่ข้างเดียวกัน ตามแบบแผนผังของเมืองดังกล่าวนี้ ทั้งมะละกาและปัตตาเวียก็สามารถนับเข้าเป็นเมืองศูนย์กลางการค้าได้เช่นเดียวกัน

ตามความจริงแล้ว ในระหว่างยุคย่อยที่ ๕ นี้ พ่อค้าชาวตะวันตกมีความต้องการอย่างมากที่จะเข้าร่วมหากำไรจากการค้าระหว่างจีนกับญี่ปุ่นโดยผ่านเมืองท่าต่างๆ ในบริเวณเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ สำหรับดัตช์นั้นจุดมุ่งหมายสำคัญก็คือต้องการยึดเกาะได้หัววันเป็นอาณานิคมเพื่อเป็นฐานในการประกอบการค้าดังกล่าว แต่เมื่อต้องสูญเสียเกาะได้หัววันให้กับคอซิงก้าแล้วดัตช์ก็มุ่งมายังชวาเพื่อยึดเป็นอาณานิคมต่อไป

อาจสรุปได้ว่าอย่างน้อยที่สุดในยุคย่อยที่ ๕ ลักษณะของเมืองท่าที่มะละกาและปัตตาเวียภายใต้การปกครองของชาวยุโรปนั้น ก็สามารถเข้าใจได้ภายในขอบเขตความหมายของเมืองท่าชายฝั่งทะเลเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เมืองท่าแห่งนี้สามารถจัดรวมกลุ่มได้กับสิงคโปร์ ซึ่งไม่เหมือนกับ อาเจะห์ บันตัมและอยุธยา มะละกาของโปรตุเกสนั้นได้ตกอยู่ภายใต้การยึดครองของดัตช์ใน ปี ค.ศ. ๑๖๔๑ และกลายเป็นเมืองท่าท้องถิ่นธรรมดาแห่งหนึ่ง แต่ในกรณีของปัตตาเวียที่ภายหลัง ปี ค.ศ. ๑๖๖๑ แล้ว เมืองท่าแห่งนี้ก็ได้เปลี่ยนจากบทบาทศูนย์กลางการค้าธรรมดา กลายเป็นฐานที่มั่นของดัตช์เพื่อล่าอาณานิคมในหมู่เกาะอินโดนีเซีย ❖